

การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนบ้านห้วยสิบบาท อำเภอวิหารแดง จังหวัดสระบุรี*

Conservation of Local Wisdom in Ban Huai Sib Bath Community,

Wihan Daeng District, Saraburi Province

เกียรติศักดิ์ สุขเหลืออง, เอนก ไยอินทร์, ทัศนกรรณ์ แก่นท้าว และ พระมหาสุริยะ มทพโว

Kiettsak Suklueang, Anek Yai-in, Hatthakorn Kaenthao and PhramahaSuriya Maddavo

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Social Science, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Email: kietsn@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนบ้านห้วยสิบบาท อำเภอวิหารแดง จังหวัดสระบุรี” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาในท้องถิ่น องค์ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่า และสร้างกิจกรรมสืบทอดภูมิปัญญาแก่เยาวชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานการเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บข้อมูลโดยวิธีสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussions) วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis)

ผลการวิจัย **ประการแรก** พบว่า ชุมชนบ้านห้วยสิบบาท มีพัฒนาการทางด้านประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนาน ตามหลักฐานปรากฏเรื่องชาติพันธุ์ในจังหวัดสระบุรี ระบุว่าหลังจากกรุงศรีอยุธยาแตกราวปี พ.ศ. 2310 ภาวะสงครามทำให้มีการเคลื่อนย้ายผู้คนระหว่างกลุ่มไทย-ลาว กลายเป็นเส้นทางการค้าทางบกระหว่างลุ่มน้ำโขงกับลุ่มน้ำเจ้าพระยา ต่อมาได้ก่อตั้งเป็นชุมชนแบบพหุวัฒนธรรม ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทางธรรมชาติ พื้นที่ดังกล่าวจึงเหมาะสำหรับเป็นที่พักของคาราวานพ่อค้าและปศุสัตว์ (กระบือ) เพื่อติดต่อค้าขายพ่อค้าในกรุงเทพมหานคร อาชีพดังกล่าวยังมีการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

ประการที่สอง จากการสืบค้นพบว่าบ้านห้วยสิบบาทมีภูมิปัญญา จำแนกออกเป็น 2 ประเภทคือ 1) องค์ความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี 2) องค์ความรู้ภูมิปัญญาเกี่ยวกับอาชีพและวิถีชีวิต สามารถยกระดับให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางวิชาการและวิชาชีพแก่คนในชุมชน

ประการที่สาม กิจกรรมที่พัฒนาขึ้นสามารถแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ 1) กิจกรรมส่งเสริมวิชาชีพที่เหมาะสมแก่ประชาชนทั่วไป 2) กิจกรรมส่งเสริมทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตเหมาะสมแก่เยาวชน ทั้ง 2 รูปแบบเป็นการพัฒนาศักยภาพโดยใช้แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาในชุมชนเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกันชุมชน

คำสำคัญ: การอนุรักษ์; ภูมิปัญญาท้องถิ่น; ชุมชนบ้านห้วยสิบบาท

* Received January 4, 2022; Revised February 13, 2022; Accepted March 29, 2022

Abstract

This article, a part of the research entitled “Conservation of Local Wisdom in Ban Huai Sib Baht Community, Wihan Daeng District, Saraburi Province,” aims to study the general condition of history and local wisdom, knowledge from valuable local wisdom and create activities to inherit wisdom for youth by using local wisdom as a lifelong learning base. It is qualitative research in which the data collection was employed by in-depth interviewing key informants and focus group discussions. Data were analyzed by content analysis method.

The research has been found that: Firstly, Ban Huai Sib Baht Community has developed via history for a long time as evidence appearing about ethnicity in Saraburi province. It states that after Ayutthaya destroyed around 1767, the war caused people to move between the Thai-Laos group and became a land trade route between the Mekong River Basin and the Chao Phraya River Basin. Later, it was established as a multicultural community with the abundance of natural resources. The said area was therefore suitable as a residence for merchants and cattle (buffaloes) to deal with merchants in Bangkok. And also, the aforementioned occupations have been still inherited to the present.

Secondly, from the discovery, it has been found that the local wisdom of Ban Huai Sib Baht can be divided into 2 types: 1) knowledge-body of historical, art, cultural and traditional developments; 2) knowledge-body of wisdom with career and lifestyle that can be upgraded to be a source of academic and occupation-learning for people in the community.

Thirdly, the developed activities can be divided into 2 forms: 1) activities promoting occupation being suitable for general public; 2) activities to promote long-life learning skills being suitable for youngsters. The both forms are potential development by using learning resources in the community as a center for exchanging knowledge that cause good interactions between each other in the community.

Keywords: conservation; local wisdom; Ban Huai Sib Baht Community

บทนำ

จากข้อมูลการวิเคราะห์ความต้องการและศักยภาพของประชาชนในท้องถิ่นจากเวทีประชาคม ภายใต้อำเภอพัฒนาอำเภอของจังหวัดสระบุรี ทั้ง 13 อำเภอ พบว่า ตำบลเจริญธรรม อำเภอวิหารแดง จังหวัดสระบุรี กำลังเผชิญกับปัญหา 4 ด้าน ได้กำหนดแนวทางการแก้ไขที่นอกเหนือจากปัญหาด้านโครงสร้างพื้นฐาน (สำนักงานจังหวัดสระบุรี: 2563) สรุปได้ดังนี้ 1) ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ สภาพปัญหา ภาวะหนี้สิน รายได้ไม่พอต่อการใช้จ่าย ไม่มีอาชีพที่มั่นคงขาดแคลนแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร 2) ด้านการบริหารจัดการ ชุมชนความร่วมมือของคนในหมู่บ้าน โดยเฉพาะเยาวชนยังขาดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้าน 3) ด้านสิ่งแวดล้อม ประชาชนขาดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 4) ด้านความมั่นคง อัตราการว่างงานสูงขึ้น ปัญหายาเสพติด การแพร่ระบาดของยาเสพติดในหลายพื้นที่ เด็กและเยาวชนขาดโอกาสทางการศึกษา เนื่องจากสภาพสถาบันครอบครัวอ่อนแอ ผลกระทบที่เกิดขึ้นในภาพรวมจังหวัดได้วางแผนทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยการบูรณาการภารกิจหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และแบ่งมอบภารกิจโดยเน้นการกระจายภารกิจลงสู่พื้นที่ร่วมมือกันวางแผน สร้างกลไกสนับสนุนการขับเคลื่อนภารกิจตามแผนที่เกี่ยวข้องให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในทางปฏิบัติ การพัฒนาที่ยั่งยืนจำเป็นต้องมีการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำหน้าที่เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน และสร้างกระบวนการจัดการทางสังคม ให้เป็นกลไกการทำงานคู่ขนานกับภาครัฐและเสริมแรงการพัฒนาในระดับท้องถิ่น

จากการศึกษาประโยชน์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นมีส่วนทำให้มนุษย์นั้นมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม เช่น ช่วยให้เห็นในท้องถิ่นนั้นดำรงชีวิตอยู่ด้วยความสงบสุขกลมกลืนกับสิ่งแวดล้อมความเชื่อและข้อห้ามต่างๆ สามารถนำมาใช้เพื่อควบคุมความประพฤติของคนในสังคมเดียวกัน บารมีของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วเป็นที่เคารพนับถือกันมา สามารถนำสวรรค์ กรรมและวาสนา ส่งผลต่อพฤติกรรมของชาวบ้าน นิทานชาดก ส่งผลให้ว่านอนสอนง่าย รับผิดชอบ มีความพากเพียรต่อสู้กับความทุกข์ยากและลดการกดขี่ได้สูง ช่วยส่งเสริมและดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของสังคมนั้นจารีตประเพณีขนบธรรมเนียมตลอดจนวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านเป็นเรื่องที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษการปรับเปลี่ยนการประยุกต์และการสืบทอดแล้วแต่ต้องอาศัยภูมิปัญญาของคนในสังคมเพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับเหตุการณ์และเงื่อนไขที่เปลี่ยนไป สร้างประโยชน์ในการประกอบอาชีพภูมิปัญญาท้องถิ่นในปัจจุบันซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่ประยุกต์แล้วนำมาใช้ประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพแก้ปัญหามากมาย ที่เกี่ยวข้องเช่นเรื่องของการเกษตรกรรมธรรมชาติการแก้ปัญหาเรื่องการใช้น้ำเพื่อเกษตร การป้องกันกำจัดแมลงโดยไม่ใช้สารเคมี และที่สำคัญช่วยให้เข้าใจชุมชนในการกำหนดทำที่และเนื้อหา การทำงานกับชุมชนให้การทำงานด้านการพัฒนาการจัดการศึกษามีความเหมาะสมกับชีวิตความต้องการและสภาพท้องถิ่นซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้นประโยชน์ก็จะเกิดกับกลุ่มเป้าหมายอย่างแท้จริง

จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นพบว่า ชุมชนบ้านห้วยสืบบาท มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญ มีแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาทางศิลปวัฒนธรรมและประเพณีที่หลากหลาย และวิถีชีวิตที่ยึดโยงกับคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่กระจัดกระจายอยู่ทั่วชุมชน อาทิ การเลี้ยงไส้เดือนและผลิตปุ๋ยมูลไส้เดือน การใช้สมุนไพรไทยทำเครื่องประทีปผิวและนวดเพื่อผ่อนคลาย ส่งเสริมเรียนรู้ด้านการศึกษาและการเพาะถั่วงอกแบบครัวเรือน การทำขนมไทยและการแปรรูปสมุนไพร การเย็บผ้าโหล พรหมเช็ดเท้า โรงสีข้าวชุมชน การปลูกผัก

ปลอดภัยจากสารพิษ ศูนย์เรียนรู้การบริหารจัดการขยะ การนวดแผนไทย วิถีชีวิตพอเพียง การเลี้ยงแพะและจิ้งสานไม้ไผ่ การโพยห้าคา การเผาถ่านไม้ไร้ควัน การทำที่นอน ซึ่งมรดกทางวัฒนธรรมนี้ควรมีกระบวนการส่งเสริมให้เป็นเครื่องมือในการลดปัญหาในชุมชนได้

ปัจจุบันภูมิปัญญาบางประการได้เริ่มเลือนลางหายไปจากชุมชน ด้วยความเจริญด้านวัตถุเข้ามาครอบงำจิตใจทำให้ชุมชนขาดสมดุล ทำให้คนส่วนใหญ่สนใจภูมิปัญญาน้อยลง เพราะเชื่อว่าภูมิปัญญาไม่มีความล้ำลึกและไม่ทันสมัย แต่ความเป็นจริงแล้วภูมิปัญญาไม่ว่าจะเป็นข้าวของเครื่องใช้ ความรู้สืบทอด สานที่และสิ่งก่อสร้างต่างๆ เป็นสิ่งที่สะท้อนให้คนในชุมชนได้ทราบถึงรากเหง้าของตน และยึดเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตได้เป็นอย่างดี ให้รู้จักพอเพียง มีความพอประมาณ มีภูมิรู้และภูมิธรรม เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันไม่ให้ตกไปไปสู่ความเสื่อมได้ ในมุมมองของผู้วิจัยเห็นว่าภูมิปัญญาที่มีอยู่สามารถยกระดับให้เป็นเครื่องมือสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน โดยใช้ภูมิปัญญาเป็นสื่อกลางให้เกิดกระบวนการขัดเกลาทางสังคมได้ การวิจัยเรื่อง “การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนบ้านห้วยสืบบาท อำเภอเวียงเหนือ จังหวัดสະบຸຣີ” เป็นการทํานุบำรุงศิลปวัฒนธรรมไปพร้อมๆ กันเป็นจุดเริ่มต้นของการพลิกฟื้นศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ให้เป็นแหล่งรวบรวมองค์ความรู้พร้อมที่จะส่งต่อให้เยาวชนได้ศึกษา เพื่อสร้างการรับรู้เกี่ยวกับอัตลักษณ์ของตนและเกิดการสำนึกถึงคุณค่าของท้องถิ่นของตนยิ่งขึ้น

ดังนั้นคณะผู้วิจัยได้กำหนดโจทย์วิจัยออกเป็น 3 ประเด็น คือ 1) สภาพทั่วไป ประวัติศาสตร์ และภูมิปัญญาในท้องถิ่นเป็นอย่างไร 2) ชุมชนมีองค์ความรู้ ภูมิปัญญาที่มีคุณค่าด้านใดบ้างที่สามารถยกระดับให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน 3) กิจกรรมอะไรบ้างที่เหมาะสมแก่การสืบทอดภูมิปัญญาสู่เยาวชนในท้องถิ่น และเครือข่ายพลัง “บวร” ที่ประกอบด้วย บ้าน วัด และหน่วยงานราชการจะเกิดขึ้นได้อย่างไร ซึ่งเป็นเป็นกลไกสำคัญในขับเคลื่อนการทำงานสืบค้นและอนุรักษ์ภูมิปัญญา การยกระดับแหล่งทุนชุมชนให้เข้าไปมีบทบาทในสถานศึกษา และส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในชุมชน พัฒนากิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งในและนอกชุมชน เพื่อส่งเสริมอาชีพและพัฒนาทักษะการใช้ชีวิตแก่สมาชิกในชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาในท้องถิ่นชุมชนบ้านห้วยสืบบาท ตำบลเจริญธรรม อำเภอเวียงเหนือ จังหวัดสະບຸຣີ
2. เพื่อศึกษาองค์ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่าของชุมชนบ้านห้วยสืบบาท
3. เพื่อสร้างกิจกรรมสืบทอดภูมิปัญญาแก่เยาวชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานการเรียนรู้ตลอดชีวิต

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนบ้านห้วยสืบบาทตำบลเจริญธรรม อำเภอเวียงเหนือ จังหวัดสະບຸຣີ” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีขั้นตอนการดำเนินงาน โดยสรุปดังนี้ ทบทวนวรรณกรรม (Documentary Research) จากข้อมูลชั้นทุติยภูมิ ที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างกรอบ

แนวคิดในการวิจัยและสร้างเครื่องมือ และตรวจสอบคุณภาพจากผู้เชี่ยวชาญ 3 คน เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 18 รูป/คน เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาในท้องถิ่นชุมชน สังเคราะห์องค์ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่าของชุมชน ไปพร้อม ๆ กับปฏิบัติการภาคสนาม (Action Research) เพื่อการสร้างกิจกรรมสืบทอดภูมิปัญญาแก่เยาวชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานการเรียนรู้ตลอดชีวิต ในขณะที่ทำกิจกรรมใช้วิธีการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมเพื่อสังเกตพฤติกรรมของเครือข่าย หลังจากนั้นนำผลการวิจัยไปจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 10 รูป/คน เพื่อยืนยันและรับฟังข้อเสนอที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนากิจกรรมส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่าของชุมชนบ้านห้วยสืบบาท ตำบลเจริญธรรม อำเภอวิหารแดง จังหวัดสระบุรี

สรุปผลการวิจัย

คณะผู้วิจัยจะนำเสนอถึงประเด็นสำคัญตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชนบ้านห้วยสืบบาท
พัฒนาการทางด้านประวัติศาสตร์ของชุมชนบ้านห้วยสืบบาท พบว่า ชุมชนบ้านห้วยสืบบาท ปราบภูหลักฐานเรื่องชาติพันธุ์ในจังหวัดสระบุรี หลังจากกรุงศรีอยุธยาแตกราวปี พ.ศ. 2310 สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้กอบกู้เอกราชและตั้งกรุงธนบุรีขึ้น โดยมี เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก เป็นแม่ทัพใหญ่คอยปราบปรามหัวเมืองต่าง ๆ ทั้งนี้ ในปี พ.ศ. 2310 เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก (รัชกาลที่ 1) ในเวลาต่อมาได้ไปล้อมเมืองเวียงจันทน์ประเทศลาวและได้ชนะลาวล้านช้างในเวลาต่อมา หลังจากล้อมไว้เป็นเวลา 4 เดือนและได้อัญเชิญพระแก้วมรกต พร้อมทั้งพระบางมายังสยามหรือธนบุรีในเวลานั้น และได้เทครัวชาวลาว ทั้งลาวเวียงจันทน์และหลวงพระบางมายังกรุงธนบุรี เพื่อให้ช่วยในราชการก่อสร้างเมือง และการเคลื่อนย้ายผู้คนมาสู่สยามนั้นได้ผ่านทางจังหวัดสระบุรีมาพักรอกันอยู่ที่ “แก่ง” จนพากันเรียกบริเวณนั้นว่า แก่งคอย และพัฒนาเป็นอำเภอแก่งคอยจนถึงปัจจุบัน ในเวลาต่อมาหลังจากที่เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกได้ปราบดาภิเษกขึ้นเป็นสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้สร้างกรุงรัตนโกสินทร์ได้ใช้เชลยเทครัวลาวเหล่านี้เองได้ก่อสร้างกำแพงเมืองชุดคูคลองต่างๆ ในพระนคร หลังจากนั้นก็ได้ให้ครอบครัวของชาวลาวที่ถูกกวาดต้อนมานั้นมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่จังหวัดสระบุรี

สมัยรัชกาลที่ 3 ได้มีการปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์ก็มีชาวลาวได้มาอาศัยที่จังหวัดสระบุรีอีกมีหลักฐานเกี่ยวกับการตั้งบ้านสร้างเรือนในจังหวัดสระบุรีของชาวลาว เช่น วัดจันทบุรี อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี และชาวลาวเหล่านั้นก็ยังตั้งบ้านเรือนอยู่ในแถบ อำเภอหนองแค อำเภอวิหารแดง อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ดังนั้นกลุ่มชาติพันธุ์ชาวลาวซึ่งเป็นชาวเวียงจันทน์และหลวงพระบางเดิมที่มาอาศัยอยู่ในจังหวัดสระบุรี จึงได้สืบทอดประเพณีและวัฒนธรรมที่ปฏิบัติต่อ ๆ กันมา แต่ในเวลาต่อมาก็มีการสูญหายไปบ้าง เพราะฉะนั้นแล้ววัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของชาวอำเภอวิหารแดงหรือชาวบ้านห้วยสืบบาท ตำบลเจริญธรรมนี้ มีวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตที่ได้รับอิทธิพลมาจากความเชื่อของชาวลาว

สภาพทั่วไปของชุมชนบ้านห้วยสืบบาท ชาวบ้านจะมีความสัมพันธ์กับสภาพทางทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม เช่น อาชีพ เนื่องจากภูมิประเทศซึ่งส่วนใหญ่เป็นที่ราบและมีเขตภูเขาและป่าดงดิบทางทิศเหนือและตะวันออก ประชากรส่วนใหญ่จึงประกอบอาชีพกสิกรรม เลี้ยงสัตว์ โดยเฉพาะในเขตชลประทานที่มีพื้นที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูก แต่ต่อมาเมื่อมีการสร้างทางรถไฟและถนน จึงเกิดการขยายตัวของชุมชนบ้านและเมืองไปตามพื้นที่ต่างๆ ดึงดูดผู้คนจากหลายทิศทางและหลายชาติพันธุ์ เช่น ไทย มอญ จีน ลาว ญวน พม่า ให้เข้ามาตั้งหลักแหล่งผสมปนเปกัน จนทำให้มีวัฒนธรรมทั้งเมืองและท้องถิ่นคล้ายคลึงกัน ซึ่งถ้ามองจากมิติทางวัฒนธรรมแล้วก็จะพบว่าชุมชนบ้านห้วยสืบบาท มีความหลากหลายของประเพณี จึงมีความเชื่อที่ผสมผสานกันระหว่างความเชื่อแบบพุทธและความเชื่อในผีบรรพบุรุษ จึงเกิดประเพณีประเพณีสืบทอดกันขึ้นในชุมชนบ้านห้วยสืบบาท โดยมีวัดเขาน้อยจอมสวรรค์ ซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการจัดกิจกรรมที่สำคัญของชุมชนบ้านห้วยสืบบาท

2. องค์ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่าของชุมชนบ้านห้วยสืบบาท ตำบลเจริญธรรม อำเภอดงหลวง จังหวัดสุพรรณบุรี องค์ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่าของชุมชนบ้านห้วยสืบบาท ตำบลเจริญธรรม อำเภอดงหลวง จังหวัดสุพรรณบุรี นั้นมีเป็นจำนวนมาก จึงทำการสังเคราะห์องค์ความรู้เพื่อประโยชน์ในการเข้าสู่กระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาโดยจัดเป็น 2 ชุดความรู้ ได้แก่ 1) องค์ความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี 2) องค์ความรู้ภูมิปัญญาเกี่ยวกับอาชีพและวิถีชีวิตที่สามารถยกระดับให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางวิชาการและวิชาชีพแก่คนในชุมชน สามารถแบ่งได้ 15 ฐานการเรียนรู้ พร้อมทั้งจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ให้ประชาชนได้เข้ามาใช้ประโยชน์

3. การสร้างกิจกรรมสืบทอดภูมิปัญญาแก่เยาวชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานการเรียนรู้ตลอดชีวิต คณะผู้วิจัยได้แบ่งภูมิปัญญาของชุมชนบ้านห้วยสืบบาท ออกเป็น 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มประวัติศาสตร์ 2) กลุ่มศิลปวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น 3) กลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อนำองค์ความรู้ดังกล่าวมากำหนดเป็นขั้นตอนการออกแบบกิจกรรมในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีรายละเอียดดังนี้

1. ขั้นตอนการออกแบบกิจกรรมอนุรักษ์ภูมิปัญญา การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความเกี่ยวข้องกับคนทุกคนในชุมชน ในประเด็นการสร้างการมีส่วนร่วมจึงถือเป็นบทบาทสำคัญในการสร้างเครือข่ายพลัง “บวร” เพื่อขับเคลื่อนการทำงานอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชน โดยอาศัยการผนึกกำลังจากคน 3 กลุ่มประกอบไปด้วย บ้าน วัด และหน่วยงานราชการ มี 5 ขั้นตอน คือ 1) การมีส่วนร่วมในการวางแผน 2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม 3) การมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์ 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล 5) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (พระมหาสุทิตย์ อาภาภโร : 2557)

2. รูปแบบกิจกรรมสืบทอดภูมิปัญญาของชุมชนบ้านห้วยสืบบาท แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ ดังนี้

รูปแบบที่ 1 กิจกรรมส่งเสริมวิชาชีพและการเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นวงจรการทำงานอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนบ้านห้วยสืบบาท เป็นรูปแบบที่เน้นให้เครือข่ายเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตเกี่ยวกับการประกอบอาชีพหลัก การสร้างอาชีพเสริมของประชาชนในวัยแรงงานจนถึงผู้สูงอายุ และในประเด็นนี้มีความเชื่อมโยงกับประเด็นที่ผ่านมา โดยจุดเริ่มต้นของการออกแบบกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตนั้น

จะต้องเริ่มที่เครือข่ายก่อนและถือเป็นปัจจัยนำเข้า และการได้มาของเครือข่ายพลัง “บวร” นั้นจะเกิดขึ้นจากขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นรูปแบบที่พยายามจะส่งเสริมให้สมาชิก หรือประชาชนทั่วไปเกิดการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ที่สอดคล้องกับการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชน

รูปแบบที่ 2 กิจกรรมส่งเสริมทักษะการเรียนรู้แก่เยาวชน สามารถแบ่งบทบาทและหน้าที่ออกเป็น 2 ส่วน เพื่อทำหน้าที่ขับเคลื่อนกระบวนการ ดังนี้

1. สถานศึกษา มีหน้าที่ดังนี้ 1) การกำหนดจุดมุ่งหมายการเรียนรู้ 2) การกำหนดตัวชี้วัด 3) การกำหนดกลยุทธ์ 4) การประเมินผล 5) การสรุปผลการเรียนรู้

2. เครือข่ายพลัง “บวร” มีบทบาทหน้าที่ในการสนับสนุนนำประเด็นปัญหาและองค์ความรู้ที่น่าสนใจในชุมชน กระตุ้นความสนใจและนำไปปฏิบัติด้วยตนเองและร่วมคิดแก้ปัญหาในกลุ่ม สร้างสรรค์ผลงานร่วมกัน เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตจริงและใช้สื่อในท้องถิ่นบูรณาการเข้ากับเนื้อหาวิชา กิจกรรมที่มีลักษณะเชิงรุกเป็นสำคัญ

ภาพที่ 1 เครือข่ายพลัง “บวร” เพื่อขับเคลื่อนการทำงานอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของชุมชน พบว่าชุมชนมีกลุ่มแรงงานออกไปทำงานบริการในภาคอุตสาหกรรมเป็นสาเหตุทำให้ผู้คนขาดปฏิสัมพันธ์ต่อกัน เยาวชนถูกทอดทิ้งและไม่ได้รับการดูแลเพราะความจำเป็นจะต้องหารายได้ ปรากฏการณ์นี้เกิดจากการมองแบบมุมแคบจึงทำให้มีความต้องการทางด้านกายภาพมากกว่าคุณภาพ สอดคล้องกับงานของ **อัจฉรา ชัยชาญ และคณะ** จากผลการศึกษาเรื่อง เรื่องแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชนในการป้องกันปัญหาพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของเยาวชน ที่พบว่าปัญหาของชุมชน คือผู้ปกครองไม่มีเวลาให้คำแนะนำลูกเนื่องจากต้องทำงาน แนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชนในการดูแลเยาวชนเพื่อป้องกันปัญหาพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศ การจัดโครงการพาลูกเข้าวัดในวันพระ เพื่อให้ผู้ปกครองมีเวลาพูดคุยและอบรมสั่งสอนกันมากขึ้นแสดงให้เห็นว่าภูมิปัญญายังมีบทบาทต่อสังคมในปัจจุบัน และการนำเอาศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น มากำหนดเป็นค่านิยมทางความคิด เป็นตัวขัดเกลาทางสังคม ก็จะเป็นการส่งเสริมให้เยาวชนมีภูมิคุ้มกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

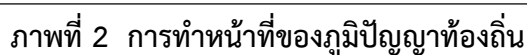
ด้านการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งจะต้องมีการฝึกกำลังและเชื่อมโยงแหล่งทุนเข้าไว้ด้วยกัน สอดคล้องกับงาน **สุวรรณฤทธิ์ วงศ์ขุ่ม และคณะ (2553)** จากผลการศึกษาเรื่อง การบูรณาการทุนทางวัฒนธรรมสู่การสร้างเส้นทางท่องเที่ยวที่มีคุณค่าของตำบลท่าคา อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า

พื้นที่ตำบลท่าคาสามารถแบ่งกลุ่มทุนทางวัฒนธรรมออกเป็น กลุ่มทุนทางวัฒนธรรมด้านอาชีพ กลุ่มทุนทางวัฒนธรรมด้านการตั้งบ้านเรือน และกลุ่มทุนทางวัฒนธรรมด้านศาสนาและความเชื่อ โดยมีสายน้ำเชื่อมโยงทุนทางวัฒนธรรมเข้าไว้ด้วยกัน และสอดคล้องกับงานของ ภาสกร นันทพานิช และคณะ ที่จากผลการศึกษาเรื่อง การส่งเสริมการบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนเพื่อการพัฒนาชนบทเชิงบูรณาการ : กรณีศึกษาตำบลหนองค่าง อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดศรีสะเกษ ได้เสนอว่าเป็นไปในทิศทางเดียวกันคือ ประชาชนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ในเชิงบูรณาการทั้งด้านสุขภาพ ด้านการเกษตร ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมฯ เกิดแผนพัฒนาสุขภาวะชุมชน โดยมีการจัดตั้งองค์กรชุมชนและเชื่อมประสานเครือข่ายเพื่อดำเนินงานตามแผนพัฒนาที่ชุมชนได้ร่วมกำหนดขึ้น และบทบาทและหน้าที่ของทุนวัฒนธรรมที่มีผลต่อวิถีชีวิต เรื่อง การสร้างความยั่งยืน นอกจากจะเกิดกิจกรรมแล้ว เครือข่ายเองจะต้องมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ร่วมกัน อาจจะมาเป็นตัวเงินที่เกิดจากการขายผลิตภัณฑ์ชุมชน หรือประโยชน์จากการยกระดับเป็นชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และที่สำคัญชาวบ้านจะต้องทราบว่า การเข้าร่วมกิจกรรมจะเกิดผลดีตามมาได้อย่างไร

องค์ความรู้การวิจัย

การวิจัยเรื่อง การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านห้วยสืบบาท ตำบลเจริญธรรม อำเภอวิหารแดง จังหวัดสระบุรี พบว่า กลไกและปฏิสัมพันธ์การทำหน้าที่ของภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นกระบวนการสร้างและพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ เป็นการจัดให้มีการศึกษาที่เกื้อหนุนให้บุคคลในชุมชนสามารถเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยการกระจายโอกาสทางการศึกษาให้ทั่วถึงภายใต้สิ่งที่อยู่ในสังคมรอบๆ ตัวทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต เช่น จากประสบการณ์ของวิทยากรหรือปราชญ์ชาวบ้าน จากแปลงสาธิต จากศูนย์เรียนรู้ ฯลฯ โดยมุ่งหวังให้เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงในลักษณะของการศึกษานอกระบบหรือการศึกษาตามอัธยาศัยที่ไม่เน้นการเรียนรู้เฉพาะในห้องเรียน

3. ควรขยายผลการวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับแนวทางการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจในระดับฐานราก

บรรณานุกรม

- พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ. การสร้างองค์กรชุมชนและเครือข่ายการพัฒนาชุมชน. เอกสารประกอบการศึกษาวิชา พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม. กรุงเทพมหานคร: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2557.
- ภาสกร นันทพานิชและคณะ. MBA Handbook : คู่มือสำหรับนักบริหาร และนักศึกษาปริญญาโท. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพมหานคร: ออฟเซ็ท จำกัด. 2554.
- สวนดุสิตโพล. (2560). “ปัญหาสังคม” ในสายตาคนไทย ณ วันนี้. แหล่งที่มา https://suandusitpoll.dusit.ac.th/UPLOAD_FILES/POLL/2560/PS-2560-1493514283.pdf สืบค้นเมื่อ 13 มิถุนายน 2563.
- สำนักงานจังหวัดสระบุรี. (2559). ข้อมูลการวิเคราะห์ความต้องการและศักยภาพของประชาชนในท้องถิ่นจากเวทีประชาคมภายใต้ แผนพัฒนาอำเภอ ของจังหวัดสระบุรี ทั้ง 13 อำเภอ. แหล่งที่มา http://www.saraburi.go.th/web2/files/com_strategy/2017-12_9c975b039c08603.pdf สืบค้นเมื่อ 13 มิถุนายน 2563.
- สุวรรณฤทธิ์ วงศ์ชะอุ่มและคณะ. การบูรณาการทุนทางวัฒนธรรมสู่การสร้างเส้นทางท่องเที่ยวที่มีคุณค่าของตำบลท่าคา อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา. 2553.
- อัจฉรา ชัยชาญ และคณะ. “แนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชนในการป้องกันปัญหาพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของเยาวชน”. วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. การประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ครั้งที่ 9.